

IN DE KERSTNACHT

Architect Van Wierden zit voor zijn schrijftafel en schuift enigszins wrevelig zijn papieren van zich af.

Op de heilige avond werk je niet, zei zijn vader altijd en daaraan moet hij nu voortdurend denken met duizend dingen, die hij als kind beleefd heeft in het dorp waar zijn vader predikant was.

Eigenlijk had hij liever doorgewerkt. 't Was razend druk! De bouwvakarbeiders konden aan de gang blijven, omdat het winterweer tot nu toe buitengewoon zacht was. Maar vanavond is er iets dat hem dwingt tot luisteren naar de stemmen uit het verleden, want naar de kerstnachtdienst gaat hij niet meer, na het heengaan van zijn vrouw, vandaag juist tien jaar geleden. Hij draait het licht uit en kijkt naar buiten, naar zijn nieuwe wijk met de hoge flatgebouwen en de brede straten. Het is een gewirwar van lichtpunten: gele en rode voor- en achterlichten, groene en rode reclame-verlichting, de straatlantaarns en het uitstromend schijnsel van de helverlichte winkelruiten en woonhuizen. Langs dit nieuwaangebouwde stadsdeel loopt de grote verkeersweg met het nooit zwijgend gedender en gedreun van voorbijschietende auto's. Maar zelfs hier wordt het al druk. Hij denkt aan de prachtige weilanden die opgeofferd moesten worden, aan de schilderachtige boerderijtjes, de landwegen die de akkers doorkruisten. Alles moest weg! Alleen het landhuis met het kleine park rondom heeft hij kunnen sparen. Een mooi, oud gebouw, waarvan hij de bovenkamers bewoont met de huishoudster, een boerenvrouw, een weduwe, wier huis ook weg moest vallen. Ze was niet te bewegen geweest de nieuwe woning die haar was toegewezen, te betrekken. Ze wilde de plek waar ze was geboren en getogen niet verlaten. Nu verzorgde ze zijn huishouding. Beneden woonde de conciërge met zijn vrouw.

Zij hielden toezicht over de grote kamers beneden die verhuurd werden voor bijeenkomsten, en over het kleine park waar kinderen veilig konden spelen en oude mensen konden rusten en zich daarbij toch verbonden voelen met het grote leven dat eens toch ook hun belangstelling had gehad, al zag de wereld er nu heel anders uit dan toen zij jong waren.

't Is alles mooi en goed, denkt hij, we hebben tenminste gedaan wat we konden om alles zo mooi en zo goed mogelijk te maken.

't Begint nu heel druk op straat te worden. Voetgangers, fietsers, auto's die zich allemaal in dezelfde richting bewegen, naar de Randkerk waar de middernachtdienst zal gehouden worden.

Als Van Wierden de klok hoort luiden, keert hij zich van het venster af, draait het licht aan en gaat weer naar zijn schrijftafel. De papieren raakt hij niet meer aan. Wie kan zo laat in de avond werken bij het gelui van de kerstklokken, die de oude herinneringen wakker roepen zodat ze opstaan en hem meevoeren naar zijn kindertijd in de dorpspastorie?

De meerderheid van de gemeente was strak rechtzinnig, maar heimelijk werd er toch nog geloof geschonken aan het bestaan van weerwolven en stupen, aan begrafenistoeten die je na zonsondergang kon ontmoeten. Wee, als je dan midden op de weg liep. Dan werd je door onzichtbare handen opgetild en pardoes in de sloot gezet. Hij zelf geloofde er natuurlijk niet aan, maar hij bleef toch voorzichtigheidshalve 's avonds aan de kant van de weg lopen.

Hij had ook dominee willen worden, net als zijn vader. Niemand, zelfs zijn moeder niet, heeft ooit geweten waarom hij op een goede dag plotseling van plan veranderde. Hij zelf weet er nog alles van tot in de kleinste bijzonderheden.

De meester op de dorpschool was heel anders dan zijn vader. Hij had er blijkbaar een genoegen in om over hel en verdoemenis te spreken. Van de hemel kan je niets weten, zei hij altijd, van de hel wist hij alles en eens maakte de meester het zo bont dat een van de kleine meisjes begon te huilen en hij zelf bang was geworden, doodsbang.

In 't speelkwartier zat hij met twee vriendjes in het gras bij de wegkant te praten over wat de meester had verteld.

Jan Prinsen zei onverschillig: 't zal mij een zorg zijn, als er een God is, zegt mijn vader, dan zal Hij toch wel een God van liefde zijn, hij gelooft niet dat er een hel is.

En Klaas den Ouden zei: mijn pappa gelooft wel dat er een hel is, maar hij denkt dat de hemel altijd bezig is de hel leeg te pompen, net zo lang tot er niemand meer in is.

Dat leek hem wel een beetje raar, van dat pompen, maar hij dacht: als ik thuiskom, vraag ik het dadelijk aan mijn pappa, die weet 't natuurlijk wel.

Ja, en toen hij thuiskwam, was hij direkt naar de studeerkamer gelopen, daar mocht hij altijd maar zo in, ook al was pappa aan zijn zondagse preek bezig. Hij was helemaal buiten adem, zo bang was hij.

„Pappa, de meester heeft zulke akelige dingen van de hel verteld! Fietje Derks begon zomaar te huilen van angst, maar Klaas z'n pappa zegt 't heel anders, die zegt dat de hemel bezig is de hel leeg te pompen.”

„Ja, mijn jongen, ik denk dat de vader van Klaas dichter bij de waarheid is dan de meester, maar ik moet deze brief afschrijven, daar is haast bij, straks zullen we er samen eens verder over praten.”

Maar dat straks kwam niet, kwam nooit. Wat is dat toch, dat je nooit iets vragen kan?

Als er niet dadelijk antwoord komt zodra het deurtje even opengaat, dan valt het weer dicht en alle vragen blijven dan achter slot en grendel.

Mijn vader vergat dat straks en bij mij was het deurtje dichtgefallen.

Ik vroeg niet meer, maar ik dacht: nooit van mijn leven wil ik dominee worden, ik wil niet over de hel praten, ik wil er niet aan denken, 't is gemeen.

Maar van dat ogenblik af hurkte er een kleine donkere angst in

't diepst van mijn wezen. Ik droomde er 's nachts van en ik kon niets zeggen, niets vragen, 't wou er niet uit.

Toen ik de lagere school had afgelopen, vroeg moeder mij op een avond: weet je al wat je worden wilt . . . och, ik weet het eigenlijk al: dominee natuurlijk, net als je vader.

Ik weet nog dat ik vuurrood werd en dat ik zo hard „nee” zei dat moeder ervan schrok.

„Maar wat wil je dan,” vroeg ze.

„Huizen bouwen, prachtige huizen.”

„Hoe kom je daar nu bij?”

En toen begon ze opeens te lachen. Ik hoor het nog. 't Was zo'n klare lach!

„Dan wil je dus bouwmeester worden, een meester in het bouwen van huizen, dat vind ik ook prachtig! Want weet je, mijn jongen, eigenlijk moet ieder mens bouwen, dat hoort bij het mensenleven. Die niet bouwt, verachtert, verarmt, vereenzaamt.” Ik begreep toen niet goed, wat ze bedoelde, ik zag alleen dat ze zo mooi was, zo heel mooi!

Nu weet ik wat ze bedoelde.

Even later zei ze opeens: „Als je niet aan iets bouwt, leef je eigenlijk niet, dan word je geleefd. Op elk terein van het leven moet gebouwd worden, anders kom je bij de negatie terecht.”

Ik geloof dat moeder toen met zich zelf aan het praten was, niet met mij. Daarna zweeg ze een hele poos, en zei toen: „Dus je weet heel zeker dat je geen dominee wilt worden?” En ik zei: „Ja,” maar weer zo hard dat moeder schrok, ze schrok heel erg.

Hij weet nog heel goed hoe hij het eruit perste en hoe zijn moeder hem aankeek.

Na een poosje zei ze: „Dan moet je dus naar de MTS of naar Delft.”

Moeder ging drie jaar later al heen.

Dan dwalen zijn gedachten naar zijn vader, die zijn laatste levensjaren doorbracht in een flat door zijn eigen zoon ge-

bouwd, die toch eigenlijk, eigenlijk, wel dominee had willen worden, maar op de vlucht was gegaan voor de kleine angst, die hij nauwelijks meer een naam kon geven, nu hij met zoveel zekerheid het bouwvak had gekozen en met zoveel geestdrift en succes grote bouwplannen ten uitvoer had gebracht. Kort voordat zijn vader heenging, hadden ze samen nog een goed gesprek. Het was een zoele zomeravond, ze zaten voor de openslaande tuindeuren met het gezicht op het kleine rozenpark; de rozen stonden in volle bloei.

Toen begon zijn vader plotseling: „Hoe kwam het toch dat je opeens van gedachten veranderd was en geen predikant wilde worden? Als kleine jongen wou je altijd net als ik dominee worden. Je kwam toen juist van de lagere school en je moeder was een beetje geschrokken van de beslistheid waarmee je nee zei. Je had als jongen van twaalf jaar al wat je nu nog hebt: je drukte je lippen zo stijf op elkaar alsof je bang was dat je een enkel woord van verklaring zou ontsnappen. Je moeder heeft het dadelijk aanvaard, dat weet ik zeker.

Ze was bang je in de verkeerde richting te drukken. Ik had er meer moeite mee en eerlijk gezegd vind ik het nog altijd jammer, al heb je ook een mooi vak gekozen.”

Toen moest ik hem wel alles vertellen, van wat de meester op school had verteld over de hel. Ik werd toen voor het eerst geconfronteerd met pijn waaraan nooit een einde zou komen, als straf voor de zonde. Ik ben toen zo geschrokken dat ik de hele nacht heb wakker gelegen en nog vele nachten daarna. Toen heb ik mijn kindergeloof verloren en wou geen dominee meer worden.

„Maar waarom kwam je dan niet dadelijk bij me, je wist toch dat je altijd bij me mocht komen als je met iets geen raad wist, al was het maar een wieltje dat van je dierbare karretje was afgelopen, dat karretje met het bruine en witte paardje?”

Hij lachte toen hij dat weer uit de oude doos haalde. „Weet je nog? Al was ik ook verdiept in mijn preek voor de zondag, ik hielp jou 't eerst!”

„En toen juist niet, vader, u was aan een brief bezig waar haast bij was en toen zei u; straks, dan zullen we er samen over praten. Maar u vergat het en toen viel het deurtje bij mij dicht.” Het was eruit eer ik het wist. Er volgde een lang, smartelijk zwijgen. Ik zag dat er tranen over zijn wangen rolden. „Vergeef me, jongen,” dat was het enige woord dat hij sprak en ik kon alleen maar zijn hand grijpen en vasthouden. De dag daarna ging hij heen.

Dan dwalen zijn gedachten verder weg naar zijn enige zoon Edo, die naar Zuid Afrika emigreerde. Hij had de ruimte nodig, dat was zeker, maar hoe kwam het dat er geen wezenlijk contact was tussen hem en zijn enig kind? Hij had het diepe contact met zijn vader kunnen bewaren, ja misschien omdat hij eigenlijk toch dominee had willen worden . . . als die angst er maar niet geweest was.

Hij heeft zijn zoon nooit enige dwang opgelegd, maar er was nooit een positief iets-willen bij hem. 't Was altijd: geef me de ruimte, vader, als ik de ruimte maar heb. Wel, hij hééft hem laten gaan, naar Zuid Afrika. Zijn schaarse brieven vertelden niet veel van wat hij daar uitvoerde. Alleen kwam er een paar jaar geleden bericht dat hij een zoontje had, geen adres, niets! Edo wilde blijkbaar geen contact, moeilijk was dat!

Van Wierden weet niet, hoe lang zijn gedachten „daarginds” waren. Ze keerden pas terug op het geluid van vele voetstappen op straat beneden.

Hij stond op en sloeg nog even het venster open; de nachtdienst was geëindigd, de kerkgangers keerden naar huis, 't werd hoog tijd om naar bed te gaan.

Beneden hoorde hij gerucht, de conciërge en zijn vrouw natuurlijk. Hij sloot het venster, draaide het licht uit en ging naar zijn slaapkamer, vermoeid van al het denken aan vroeger.

Stille nacht, heilige nacht . . .

Er wordt zacht op de deur geklopt. De deur gaat open. Het

slot knarst niet zoals gewoonlijk, en even zacht komt er iemand binnen, een lichtgestalte, die zijn bed nadert en zich geruisloos op de stoel zet aan het voeteinde van zijn bed. Hij hoort een stem die tot hem spreekt, heel duidelijk:

„Je wou immers een gesprek hebben, het gesprek dat niet kon plaatsvinden toen je nog een jongen was? De deur is nu open. Ik ben je geboorteengel, je weet wel, die waarvan het Woord spreekt. Ik was bij je toen je het levenslicht zag, ik vergezelde je op alle wegen die je bent gegaan. Ik heb vrije toegang tot de Vader in de hemel, zoals jij het had bij je aardse vader. Je was in de war over hemel en hel. De angst voor de hel was er al en brak naar buiten toen de meester erover sprak. Die angst is er nog!

Is er nog, hoort hij zichzelf herhalen. Is er dan toch een hel? Het kan niet waar zijn! De gedachte alleen al dat een mens tot in alle eeuwigheid in ellende zou verkeren is niet te dragen.

„Het is de godverlatenheid.”

De stem die dit antwoord geeft, is omfloerst door droefenis. „In de godverlatenheid kan niemand leven en dit is het vreselijke, dat niemand er ook in kan sterven; daarom is ze absoluut voor wie erin verkeert.

Toen zweeg de engel . . .

Het angstzweet begint de man op het bed uit te breken.

„Zeg mij toch,” smeekt hij, „is er nog uitredding uit deze hel? Waar ergens ben je dan, wie komen er?”

„Zij die geen naaste hebben . . .”

Er volgt een stilte als van de dood. De man op het bed is verstijfd van schrik. Hij weet niets meer dan dit laatste engelwoord: die geen naaste hebben . . .

Eindelijk brengt hij er met moeite uit: „’t Is kerstnacht, de Zoon van God kwam toch voor de verlorenen! Als je in het dodenrijk bent, kan je de naaste niet meer vinden, in de hel nog veel minder . . .”

„Heb je dan nooit de schreeuw aan het kruis gehoord? Tot in de hemelen toe kon je die schreeuw van godverlatenheid horen.

Hij was daar! De God- en mensenzoon. Hij is de naaste . . .” Toen zag de man op het bed dat de lichtgestalte zich verhief en als in een nevel verdween.

Met een schok werd Van Wierden wakker uit deze waandroom. Hij hoorde gerucht beneden en even later ook gestommel in zijn studeerkamer. Zijn huishoudster was blijkbaar al bezig zijn kamer in orde te maken. Hij keek op zijn horloge, zeven uur, nog te vroeg om op te staan op deze eerste kerstdag. Hij tracht zich die wonderlijke waardroom te herinneren.

Ja, daar zat het lichtende wezen en hij kon ermee spreken over hemel en hel, over de naaste, over de schreeuw op het kruis: mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten . . .

Dat was dus het allerergste dat de Zoon niet meer wist, dat Hij en de Vader één waren. Dat was de hel! En daarom, daarom dus kon Hij te hulp komen die in de godverlatenheid leefden. Hij kon in de hel doordringen en helpen. Ja, heeft zijn vader niet op een Goede Vrijdag gezegd dat Jezus nooit zo dicht bij de Vader was als toen Hij deze schreeuw naar de hemel zond . . .

Er daalt een diepe vrede in het hart van Van Wierden. Het kind van Bethlehem en de man van smarten zijn één! Dat weet ik nu voorgoed. Dan denkt hij aan Klaas, zijn schoolkameraad, die zich troostte met wat zijn vader zei: dat de hemel altijd bezig is de hel leeg te pompen . . . hij moet glimlachen als hij daaraan denkt. 't Was wat zonderling uitgedrukt, maar 't is in elk geval zeker, dat de mens, in die hel het licht van Christus ontdekt, als zijn hart ernaar hunkert.

Van Wierden ligt maar stil te luisteren, te denken, tot hij de telefoon hoort rinkelen. Op kerstmorgen?

Hij hoort haastige voetstappen van juffrouw Mante, hij hoort haar ietwat schelle stem: ja, o . . . moet meneer zelf aan de telefoon komen? . . . Ik zal hem waarschuwen. Hij is al uit bed en schiet in zijn kamerjas. Dan klopt juffrouw Mante.

„Architect Plantinga is aan de telefoon, hij wil u zelf spreken,” zegt ze met een geheimzinnig lachje op haar gezicht.

Plantinga, wat zou die hebben? En dan luistert hij . . .

„Langslaper” roept Plantinga, „ik heb goed nieuws voor je! Je raadt nooit wie er gisteravond voor mijn deur stond, jouw zoon uit Afrika, met vrouw en kind! ’t Is nog dezelfde deugniet, altijd had hij van die bijzondere verrassingen. Ik heb de hele zaak in hotel Atlanta ondergebracht om te slapen en te ontbijten, ik breng ze zelf bij je, over een half uur kunnen we er zijn . . .”

Weg is de stem!

Van Wierden staat nog bij de telefoon, vergeet de hoorn op de haak te leggen. Hoe wonderlijk na deze nacht! En nu zet God hem op deze kerstmorgen middenin de realiteit van het leven op aarde, zet hem, de vader, als naaste, bij zijn zoon, die voor hem een vreemde was geworden en misschien zoekt „thuis” te komen. werkelijk „thuis”.

Maar de deur is nu opengegaan. De deur blijft open!

„En jij mag spreken en ik zal luisteren, zoals ik nog nooit geluisterd heb, mijn jongen, mijn jongen.”

Hij zegt het hardop.

Dan pas legt hij de hoorn weer op de haak en geeft aan jufvrouw Mante orders voor een feestelijke ontvangst.

Dan gaat hij zich haastig kleden. Maar de man, die van geen beven weet als hij zijn grootse bouwplannen volvoert, merkt dat zijn handen trillen, terwijl hij zacht in zichzelf herhaalt: . . . mijn zoon; mijn zoon.